

PRACE NAUKOWE

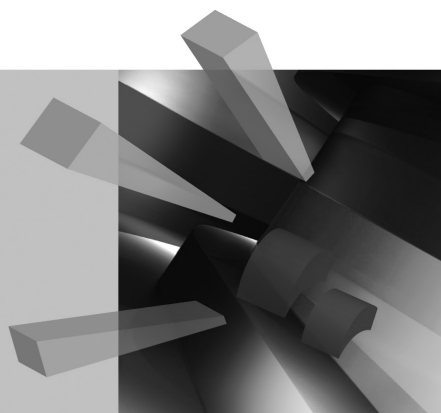
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

261

Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem

Redaktorzy naukowi

Tadeusz Dudycz

Grażyna Osbert-Pociecha

Bogumiła Brycz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wojciech Dyduch, Aldona Frączkiewicz-Wronka, Tadeusz Juja,
Dorota Kuchta, Dagmara Lewicka, Monika Marcinkowska,
Elżbieta Mączyńska, Bronisław Micherda, Krystyna Poznańska,
Maria Sierpińska, Wanda Skoczylas, Henryk Sobolewski,
Agnieszka Sopińska, Waldemar Tarczyński, Grzegorz Urbanek,
Tomasz Wiśniewski, Mirosław Wypych, Dariusz Zarzecki

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-238-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Agnieszka Bezat-Jarzębowska: Koncepcja pomiaru efektywności technicznej bazująca na zintegrowanym zastosowaniu metody SFA i metody DEA.....	11
Agnieszka Bieńkowska: Przejawy i uwarunkowania efektywności controlingu w przedsiębiorstwie.....	25
Marta Chudykowska: System pomiaru dokonań organizacji – przedmiot i narzędzie poprawy efektywności.....	38
Karolina Daszyńska-Żygadło, Jakub Marszałek: Analiza sektorowych uwarunkowań pojemności zadłużeniowej przedsiębiorstw – empiryczna weryfikacja modelu LKL.....	49
Magdalena Forfa: Opinie właścicieli gospodarstw rolnych dotyczące przydatności sprawozdania z przepływu pieniędzy.....	63
Józefa Monika Gryko, Marta Kluzek: Metodologiczne problemy pomiaru efektywności instrumentów wsparcia przedsiębiorstw.....	77
Jacek Jaworski: Charakter i dynamika zmian wybranych wyznaczników kondycji polskich małych przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego 2009–2010. Wyniki badań.....	89
Izabela Jonek-Kowalska: Racjonalizacja kosztów jako sposób poprawy efektywności działania w Spółce Restrukturyzacji Kopalń.....	103
Adam Kagan: Pomnażanie wartości właścicielskiej jako miara efektywności ekonomicznej funkcjonowania przedsiębiorstw rolnych.....	116
Tomasz Kijek: Pomiar efektywności kapitału innowacyjnego przedsiębiorstwa przy zastosowaniu metody DEA.....	132
Tomasz Kolakowski: Projekty turystycznego zagospodarowania obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie województwa dolnośląskiego – efekty ekonomiczne i metody ich wyceny.....	141
Marzena Krawczyk: Gotowość inwestycyjna determinantą innowacyjności przedsiębiorstw – próba pomiaru.....	160
Iwa Kuchciak: Efektywność inwestowania w formie depozytów i inwestycji alternatywnych.....	173
Małgorzata Kwiedorowicz-Andrzejewska: Wybór formy opodatkowania a korzyści finansowe dla firm z sektora MSP.....	190
Grzegorz Łukasiewicz: Krytyczna analiza modeli pomiaru efektywności w zarządzaniu zasobami ludzkimi.....	202
Edyta Marcinkiewicz: Wpływ krótkiej sprzedaży na efektywność transakcyjną rynku kapitałowego w aspekcie płynności.....	218

Grzegorz Mikołajewicz: Luka wartości w kontekście sprawozdawczości przedsiębiorstwa	231
Anna Motylska-Kuźma: Rynkowe mierniki tworzenia wartości wybranych spółek notowanych na GPW – analiza krytyczna	245
Dariusz Nowak: Ocena i pomiar relacji w międzyorganizacyjnej kooperacji	263
Jarosław Nowicki: Dostosowanie metody skorygowanej wartości bieżącej do wyceny nie giełdowych przedsiębiorstw zarządzanych przez właścicieli	281
Mariusz Nyk: Efektywność wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw	294
Radosław Pastusiak: Efektywność systemów transakcyjnych zbudowanych w oparciu o analizę techniczną w świetle badań w latach 1960–2004	307
Artur Paździór: Zastosowanie modelu CAPM w warunkach kryzysu	321
Joanna Pioch: Wybrane aspekty wykorzystania macierzy A. Damodarana do analizy decyzji dywidendowych na przykładzie firm sektora chemicznego WGPW za rok 2010	331
Edward Radośniński: Przekształcanie bilansu według Ustawy o rachunkowości do postaci sprawozdania z sytuacji finansowej według taksonomii MSR (<i>IFRS Taxonomy</i>)	343
Józef Rudnicki: Impact of stock splits on trading liquidity – evidence from the New York Stock Exchange	360
Angelika Sabuhoro: Analiza porównawcza logitowych modeli prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw	371
Rafał Siedlecki: Teorie struktury kapitału a cykl życia przedsiębiorstwa	381
Wanda Skoczylas: Innowacje w raportowaniu wyników czynnikiem poprawy efektywności podejmowanych decyzji	390
Michał Soliwoda: Relacje majątkowo-kapitałowe, a rentowność i płynność finansowa spółdzielni mleczarskich	409
Artur Stefański: Zależność między wydatkami inwestycyjnymi a operacyjnymi przepływami pieniężnymi	424
Piotr Szymański: Jakie problemy napotykają eksperci przy wycenie przedsiębiorstw? Wyniki badań	435
Łucja Tomaszewicz, Joanna Trębska: Mnożnik <i>input-output</i> jako makroekonomiczny miernik efektywności inwestycji finansowych sektora przedsiębiorstw	449
Grzegorz Urbanek: Wpływ marki na wyniki przedsiębiorstwa na przykładzie wybranych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie	466
Mirosław Wypych: Struktura aktywów a złote reguły finansowania (na przykładzie spółek giełdowych)	478

Summaries

Agnieszka Bezat-Jarzębowska: A concept of technical efficiency measurement based on the integrated use of the SFA and DEA methods	24
Agnieszka Bieńkowska: Results and determinants of controlling efficiency in an enterprise	37
Marta Chudykowska: The organisation's performance measurement system – a subject and a tool for the efficiency improvement.....	48
Karolina Daszyńska-Żygadło, Jakub Marszałek: Analysis of sector determinants of debt capacity – empirical verification of LKL model.....	62
Magdalena Forfa: Individual farmers' opinions on the usefulness of cash flow statement	76
Józefa Monika Gryko, Marta Kluzek: Methodological problems of measuring the effectiveness of support instruments for companies	88
Jacek Jaworski: Nature and dynamics of changes of selected determinants of small enterprises condition under the economic crisis 2009–2010. Research results.....	102
Izabela Jonek-Kowalska: Costs rationalization as a method of efficiency improvement in an Enterprise of Coal Mines Restructuring	115
Adam Kagan: Increase of shareholder's value as a measure of the economic efficiency of agricultural enterprises.....	130
Tomasz Kijek: Measurement of enterprise's innovation capital efficiency using DEA method	140
Tomasz Kołakowski: Tourism management projects of cultural heritage objects in Lower Silesia Voivodeship – economic effects and their valuation methods.....	159
Marzena Krawczyk: Investment readiness as a determinant of enterprises innovativeness – trial of measurement	172
Iwa Kuchciak: Efficiency of investment in the form of deposits and alternative investments	189
Małgorzata Kwiedorowicz-Andrzejewska: Choice of form of taxation and financial benefits for enterprises from SME sector	201
Grzegorz Łukasiewicz: Critical analysis of effectiveness measurement models in human resource management	217
Edyta Marcinkiewicz: Influence of short sale on the transactional efficiency of capital market in terms of liquidity	230
Grzegorz Mikołajewicz: Value gap in the context of financial reporting.....	244
Anna Motylska-Kuźma: Market measures of creating value of selected companies listed on the Stock Exchange. Critical analysis.....	262
Dariusz Nowak: Evaluation and measurement of interorganizational cooperation relation	280

Jarosław Nowicki: Adjusted present value method in valuation of non-stock enterprises managed by owners.....	293
Mariusz Nyk: Efficiency of wages in the enterprise sector	306
Radosław Pastusiak: Effectiveness of transaction systems built on the technical analysis in the light of research in 1960-2004.....	320
Artur Paździor: Application of CAPM model in conditions of crisis.....	330
Joanna Pioch: The selected issues in the dividend policy decisions' matrix by A. Damodaran on the example of the WSE chemical companies' in 2010	342
Edward Radosiński: A study based on the IASB Taxonomy on structural relations between a balance sheet and a statement of financial position....	359
Józef Rudnicki: Wpływ podziału akcji na płynność obrotu – przykład Nowojorskiej Giełdy Papierów Wartościowych	370
Angelika Sabuhoro: Comparative analysis of logit models for predicting corporate financial threat	380
Rafał Siedlecki: Capital structure theories vs. the company life cycle.....	389
Wanda Skoczylas: Innovations in results reporting as a factor of decision making efficiency improvement.....	408
Michał Soliwoda: Ratios concerning assets and capital vs. profitability and financial liquidity of dairy cooperatives	423
Artur Stefański: The relationship between investment expenditures and operating cash flows.....	434
Piotr Szymański: What kind of problems do experts face in business valuation? Survey results	448
Łucja Tomaszewicz, Joanna Trębska: Input-output multiplier as a macroeconomic measure of the efficiency of enterprises sector financial investments	465
Grzegorz Urbanek: The effect of brand on company's performance on the example of selected companies listed on the Warsaw Stock Exchange	477
Mirosław Wypych: Structure of assets and the golden financing rules (on the example of the stock listed exchange companies).....	488

Wstęp

„Naród, który najekonomiczniej rozporządzi swymi bogactwami i siłami oraz zastępuje je z najlepszym współczynnikiem wydajności, podniesie swój dobrobyt i wyprzedzi znacznie inne narody”. Jakkolwiek słowa te zostały wypowiedziane przez F. Neuhausena w 1913 roku, to są one niezmiennie aktualne. Efektywność była, jest i będzie podstawowym warunkiem wzrostu dobrobytu. I nie zmienia tego fakt, że jest ona różnie rozumiana. Samo słowo efektywność pochodzi od łacińskiego słowa *effectus*, oznaczającego wykonanie, skutek. W dzisiejszych natomiast czasach wielu autorów przypisuje mu dualne znaczenie definiowane jako sprawność i skuteczność. Taki dualny sposób pojmowania efektywności zdefiniował już w 1913 roku Harrington Emerson, współtwórca naukowego zarządzania i autor słynnych dwunastu zasad wydajności. Pisał on, że „efektywność jest właściwą rzeczą robioną we właściwy sposób”¹. Pogląd ten podzielał również P.F. Drucker, który uważał, że jakkolwiek „sprawność”, czyli robienie rzeczy we właściwy sposób, jest ważnym kryterium oceny kierownika, to jednak najistotniejsza jest skuteczność, czyli robienie właściwych rzeczy. Nieodzownym warunkiem robienia właściwych rzeczy jest planowanie ukierunkowane na realizację społecznie użytecznych celów. Natomiast warunkiem sprawności w realizacji tych celów jest pomiar efektów, bez którego nie można śledzić stopnia realizacji celów, a tym samym i zarządzać organizacją. Jakkolwiek ogólnie efektywność mierzy się relacją efektów do nakładów, to już pomiar – zarówno efektów, jak i nakładów – jest niejednokrotnie sprawą skomplikowaną, niejednoznaczną, a przez to i dyskusyjną. Powszechnie stosowana miara efektów, jaką jest zysk księgowy, wzbudza coraz więcej kontrowersji – ze względu na jego memoriałowy charakter oraz zależność od szeregu konwencji i przyjętych standardów. Natomiast pomiar nakładów wykorzystujący standardy księgowe również w coraz większym stopniu ulega napierającej krytyce. Przede wszystkim w standardach księgowych w niewielkim stopniu wykazuje się te aktywa, które we współczesnym świecie coraz częściej stanowią determinujący czynnik sukcesu gospodarczego. Mowa tutaj o aktywach intelektualnych, które z jednej strony trudno jest kwantyfikować, a z drugiej – są bardzo kruche. Ma to oczywiście wpływ na ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej.

Te i inne problemy pomiaru efektywności były przedmiotem kolejnej, już piątej konferencji z cyklu „Efektywność źródłem bogactwa narodów”, która odbyła się w dniach 23-25 stycznia 2012 roku w Piechowicach. Konferencja została zorgani-

---

¹ J. Supernat, *Zarządzanie*, Wydawnictwo Kolonia, Wrocław 2005, s. 174.

wana jako wspólne przedsięwzięcie dwóch uczelni: Politechniki Wrocławskiej oraz Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Jej głównym wyróżnikiem było interdyscyplinarne spojrzenie na efektywność, jej istotę oraz zasady pomiaru, a niniejsza publikacja jest wynikiem prowadzonych dyskusji.

Tadeusz Dudycz, Grażyna Osbert-Pociecha, Bogumiła Brycz

Tomasz Kołakowski

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

PROJEKTY TURYSTYCZNEGO ZAGOSPODAROWANIA OBIEKTÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO – EFEKTY EKONOMICZNE I METODY ICH WYCENY

Streszczenie: W artykule zostaną zaprezentowane wyniki badań i analiz dokumentacji projektowej przedsięwzięć związanych z zagospodarowaniem obiektów dziedzictwa kulturowego (ODK) na cele turystyczne, zidentyfikowanych na obszarze województwa dolnośląskiego, dla których beneficjenci ubiegali się o dofinansowanie ze środków pomocowych UE i Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego. W badaniach skoncentrowano uwagę na dwóch obszarach: jakości oceny ekonomicznej efektywności rozpatrywanych projektów oraz stopnia wykorzystania zaawansowanych metod wyceny efektów ekonomicznych wymienionych projektów.

Słowa kluczowe: projekt, efekty ekonomiczne, analiza kosztów i korzyści, całkowita wartość ekonomiczna, dziedzictwo kulturowe.

1. Wstęp

Świadomość co do konieczności zintensyfikowania działań na rzecz ochrony środowiska kulturowego wzrasta równoległe z chęcią osiągnięcia wyższego poziomu życia i rozwoju gospodarczego. Zaspokajanie coraz to nowych potrzeb nie zawsze jednak wiąże się z racjonalnym wykorzystywaniem przez człowieka szeroko pojętych zasobów dziedzictwa kulturowego. Coraz częściej postuluje się więc konieczność stwarzania ekonomicznych warunków do przeciwdziałania wadliwej i nieprawidłowej gospodarce zasobami kulturowymi, gdyż każdy projekt, każde przedsięwzięcie gospodarcze może powodować w nich zmiany i prowadzić do bezpowrotnej straty. Wymaga to od osób podejmujących decyzje wyboru rozwiązań optymalnych i efektywnych, przy czym zasoby dziedzictwa kulturowego i sposoby ich zagospodarowania stanowią w tym procesie element ograniczający możliwe warianty działań. Wielu specjalistów z zakresu ekonomii, architektury, urbanistyki, jak również opinia publiczna, wskazują, że problemów związanych z gospodarowaniem zasobami dzie-

dzictwa kulturowego nie da się wyjaśnić i rozwiązać w oderwaniu od tych dotyczących otoczenia, w jakim żyje człowiek. Twierdzą, że nie może być ono chronione we właściwy sposób, jeśli koszty związane z jego wykorzystywaniem, degradacją czy też odtworzeniem pewnych jego elementów, nie są uwzględnione w rachunku ekonomicznym. Z drugiej strony, niewłaściwe i niepełne uwzględnianie korzyści wynikających z ich zagospodarowania nie wspomaga procesu podejmowania decyzji gospodarczych (zob. np.: [Dominy 2004; Macdonald 2007; Bogaards 2007; Riganti, Nijkamp 2004]). Wyrazem racjonalnego podejmowania decyzji w gospodarce powinien być więc rachunek ekonomiczny uwzględniający wszelkie istotne czynniki i elementy składające się na całkowitą wartość zasobu, który jest wykorzystywany w procesie realizacji projektów inwestycyjnych.

Dodatkowo realizacja projektów inwestycyjnych w zakresie infrastruktury o znaczeniu makroekonomicznym, a za takie w pewnym sensie można uznać projekty turystycznego zagospodarowania dziedzictwa kulturowego, sprzyja zachowaniu majątku, który będzie służył także przyszłym pokoleniom. W takim ujęciu środowisko kulturowe, w tym obiekty dziedzictwa kulturowego (ODK), nabiera cech dobra publicznego, które nie posiada bezpośredniej ceny rynkowej, lecz charakteryzuje się pewną wartością, ponieważ ludzie byliby skłonni zapłacić za jego istnienie. Ta cecha ekonomiczna determinuje znaczenie wyceny środowiska kulturowego i jego elementów składowych (por. [Kamińska 1999, s. 161–162]). Istnieją podejścia pozwalające na przeprowadzenie analizy kosztów i korzyści z uwzględnieniem aspektów mniej mierzalnych i wyrażające w większym stopniu preferencje społeczne co do gospodarowania ODK. Jednym z nich jest koncepcja całkowitej wartości ekonomicznej (*total economic value* – TEV)¹.

2. Analiza kosztów i korzyści projektów w świetle wytycznych programowych

W Polsce jedynym obszarem, w którym wymagane jest przeprowadzanie analizy i oceny efektywności ekonomicznej projektów gospodarczych², przede wszystkim przy wykorzystywaniu podejścia opartego na analizie kosztów i korzyści, są procesy związane z aplikowaniem o środki pieniężne z europejskich funduszy pomocowych³. Wytyczne Ministerstwa Rozwoju Regionalnego oraz Instytucji Zarządzają-

¹ Ze względu na ograniczoną objętość artykułu koncepcja ta nie będzie tu szczegółowo charakteryzowana (więcej np.: [Kołakowski 2007; Kołakowski 2010]).

² Wymóg ten stosowany jest w przypadku większości programów operacyjnych w odniesieniu do projektów o określonej wartości (np. w Regionalnym Programie Operacyjnym dla Województwa Dolnośląskiego – dla projektów powyżej 1 mln euro). W przypadku niektórych programów wymóg ten nie obowiązuje, np. Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

³ Przez europejskie fundusze pomocowe należy rozumieć tu zarówno fundusze UE (fundusze strukturalne, Fundusz Spójności), jak i tzw. Fundusz Norweski (Norweski Mechanizm Finansowy i Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego).

cych, Pośredniczących i Wdrażających wskazują bowiem na ewentualną konieczność dokonywania tych analiz w ramach dokumentacji projektowej, w szczególności w ramach studiów wykonalności dla projektów przedstawionych do dofinansowania z tych funduszy.

Dla przykładu, w dokumencie *Wytyczne w zakresie wybranych zagadnień związanych z przygotowaniem projektów inwestycyjnych, w tym projektów generujących dochód* oraz w opracowaniu *Studium wykonalności dla projektów z Działania 6.4 Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007–2013* podaje się, że „Sporządzenie analizy kosztów i korzyści wynika z konieczności oszacowania kosztów i korzyści projektu z punktu widzenia całej społeczności. Analiza finansowa wykonywana jest bowiem jedynie z punktu widzenia beneficjenta” [*Wytyczne w zakresie wybranych...* 2009, s. 35–38].

Natomiast w *Metodologii opracowania studium wykonalności – analiza ekonomiczno-finansowa, na potrzeby Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2007–2013* wskazuje się, że „Sporządzenie analizy ekonomicznej jest wymogiem stawianym dla projektów infrastrukturalnych dofinansowywanych z funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności. [...] Analiza ekonomiczna stanowi integralną część studium wykonalności” [*Metodologia opracowania studium...* 2010, s. 42].

Wskazane dokumenty i opracowania nakładają więc na podmiot aplikujący o środki pomocowe wykonanie w ramach studium wykonalności analizy ekonomicznej (analizy kosztów i korzyści) projektu. W związku z tym pojawia się również konieczność identyfikacji i wyrażenia w pieniądzu efektów będących następstwem realizowanego przedsięwzięcia. Sprawa ta nabiera jeszcze większego znaczenia w przypadku rozpatrywanych projektów bazujących na ODK. Jak wskazano wcześniej, wartość tego typu zasobów powinna opierać się na wycenie poszczególnych składowych TEV, przede wszystkim pośredniej wartości użytkowej oraz wartości pozaużytkowych, które mogą mieć istotny wpływ na efektywność ekonomiczną projektu.

W tabeli 1 zestawiono przykładowe dokumenty metodyczne i opracowania zawierające wytyczne, w których wskazuje się na potrzebę wyceny efektów ocenianych projektów, wraz z podaniem potencjalnych metod wyceny.

Z danych zawartych w tab. 1 wynika, że w dokumentach wyznaczających ramy i wytyczne w zakresie oceny projektów przewidzianych do dofinansowania z funduszy europejskich podkreśla się konieczność identyfikacji i wyceny efektów zewnętrznych oraz wskazuje na możliwe do zastosowania metody tej wyceny. Jednak w żadnym opracowaniu nie charakteryzuje się kompleksowo tych metod (niezbędne dane, etapy przeprowadzania itp.), a w niektórych przypadkach wręcz podkreśla się, że w razie trudności z ich przeprowadzeniem należy zastosować uproszczenia w obliczeniach lub zastąpić je analizą jakościową. Wytyczne wskazują więc możliwe do zastosowania metody ich szacowania, jednak nie narzucają konieczności ich przeprowadzania. W większości przypadków nie wskazuje się również, jakie metody

Tabela 1. Dokumenty metodyczne i opracowania zawierające wytyczne w zakresie określania efektów zewnętrznych i metod ich wyceny

Nazwa dokumentu/opracowania	Odniesienie do efektów zewnętrznych i metod wartościowania zasobów
Wytyczne dotyczące metodologii przeprowadzania analizy kosztów i korzyści Dokument Roboczy nr 4	Wskazuje się na możliwość szacowania efektów zewnętrznych środowiska przy wykorzystaniu różnych metodologii (np. metoda cen hedonicznych, metoda kosztu podróży, wycena warunkowa itp.) [<i>Wytyczne dotyczące metodologii...</i> 2006, s. 9]
Analiza kosztów i korzyści projektów inwestycyjnych – Przewodnik (Fundusz Strukturalny – ERDF, Fundusz Spójności oraz ISPA)	Podkreśla się konieczność dokonywania korekty wyników finansowych o efekty zewnętrzne (o ile to możliwe, wyrażonych w wartościach pieniężnych). Wskazuje się, że szacunek korzyści społecznych w przypadku projektów dotyczących tworzenia lub rozwoju muzeów lub skansenów archeologicznych można oprzeć na gotowości do zapłaty za daną usługę ze strony społeczeństwa. Podany jest również zestaw metod, dzięki którym możliwe jest szacowanie wartości ekonomicznej zasobów środowiska, w tym m.in.: wydatki ochronne, metoda cen hedonicznych, metoda kosztów podróży, wycena warunkowa, funkcja dawka-reakcja, transfer korzyści [Florio (red.) 2008, s. 139–147]
Metodologia opracowania studium wykonalności – analiza ekonomiczno-finansowa, na potrzeby Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2007–2013	Wskazuje się na konieczność dokonywania korekt o efekty zewnętrzne projektu, przy wykorzystaniu do tego różnorodnych podejść: <ul style="list-style-type: none"> • określenia nakładów poprzez koszt alternatywny, • określenie korzyści za pomocą gotowości społeczeństwa do zapłaty za uzyskanie danego efektu (WPT), • technika transferu korzyści – w sytuacji trudności w badaniach WTP (w tym ze względu na ich kapitało- i czasochłonność), • ustalenie relacji wyrażonej funkcją typu dawka-skutek. Ponadto podkreśla się, że analizę należy przeprowadzić zgodnie z wytycznymi przedstawionymi w przewodniku do AKK projektów inwestycyjnych przy projektach finansowanych z funduszy strukturalnych i spójności. Dodatkowo koszty i korzyści o charakterze niefinansowym nie powinny mieć istotnego znaczenia w przypadku tej analizy. Powinny one być jednak zdefiniowane i opisane [<i>Metodologia opracowania studium...</i> 2010, s. 41–43]
Wytyczne dotyczące przygotowywania studiów wykonalności obiektów kubaturowych w ramach Priorytetu III Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego	Podaje się, że efekty zewnętrzne można wycenić, stosując porównania opierające się na: metodzie efektów produkcyjnych, szacowaniu nakładów prewencyjnych i kosztów restytucji, szacowaniu kosztów odtworzenia, metodach hedonicznych, metodzie kosztów podróży, metodzie deklarowanych preferencji. Większość z nich opiera się na wykorzystaniu tzw. mądrości zbiorowej społecznych uczestników [<i>Wytyczne dotyczące przygotowywania...</i> 2004, s. 18]
Wytyczne dotyczące przygotowywania studiów wykonalności w zakresie infrastruktury kulturowej	Podaje się, że efekty zewnętrzne można wycenić, stosując porównania opierające się na: metodzie efektów produkcyjnych, szacowaniu nakładów prewencyjnych i kosztów restytucji, szacowaniu kosztów odtworzenia, metodach hedonicznych, metodzie kosztów podróży, metodzie deklarowanych preferencji. Większość z nich opiera się na wykorzystaniu tzw. mądrości zbiorowej społecznych uczestników. Zalecaną metodą określenia korekty przychodów ze sprzedaży o efekty zewnętrzne jest oszacowanie skłonności do zapłaty na podstawie metody kosztów podróży [<i>Wytyczne dotyczące przygotowywania...</i> 2004, s. 16]

Źródło: opracowanie własne na podstawie omawianych dokumentów.

są najbardziej adekwatne do oceny konkretnych rodzajów projektów. Z tego względu pojawia się możliwość bardzo zróżnicowanego podejścia do tej kwestii, co bez wątpienia wpływa na poziom merytoryczny przeprowadzanych analiz ekonomicznych. Taki stan rzeczy powoduje też, że zarówno efekty realizowanych projektów, jak i same projekty trudno ze sobą porównywać, w związku z czym mogą pojawiać się problemy w zastosowaniu, dla projektów realizowanych w przyszłości, np. metody transferu korzyści. Brak precyzyjnego określenia zakresu analiz w przypadku tak specyficznych projektów, jakimi są przedsięwzięcia z zakresu zagospodarowania dziedzictwa kulturowego, gdzie istotnym aspektem jest charakter i kierunek ich zagospodarowania, unikalność i niepowtarzalność, stwarza pole do dokonywania analiz i ocen w sposób bardzo dowolny, przypadkowy i niemający charakteru typowego procesu analitycznego. W związku z tym możliwe jest wystąpienie istotnych błędów w ocenie efektywności ekonomicznej projektów. Proces takiej oceny zwykle nie odbywa się nawet na podstawie tzw. myślenia zdroworozsądkowego (*common sense*).

W celu zweryfikowania powyżej sformułowanych wątpliwości autor artykułu przeprowadził badanie, które skoncentrowane zostało na analizach i ocenach ekonomicznej efektywności rozpatrywanych projektów.

3. Opis badania i etapy jego przeprowadzania

Przedmiotem badania były analizy ekonomiczne, a w ich ramach przede wszystkim zidentyfikowane efekty zewnętrzne oraz metody szacowania wartości ekonomicznej zasobów, przeprowadzone dla projektów zakładających zagospodarowanie dziedzictwa kulturowego na cele turystyczne⁴ na terenie województwa dolnośląskiego. Analizy te zawarte były w dokumentacji projektowej, przede wszystkim w studiach wykonalności omawianych przedsięwzięć, dla których podmioty aplikowały o dofinansowanie z funduszy europejskich. Badania miały charakter kwerendy, gdzie analizie poddawano wybrane obszary charakteryzowane i opisywane w studiach wykonalności projektów, m.in. analiza rynku i analiza ekonomiczna projektu.

Założeniem autora było zidentyfikowanie, a następnie przebadanie wszystkich projektów, jakie były zrealizowane lub przewidziane do realizacji przy współfinansowaniu z funduszy europejskich w latach 2004–2010. Badanie obejmowało więc dokumentację projektową dla dwóch okresów programowania, tj. lat 2004–2006 oraz 2007–2013, w których Polska jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej mogła wykorzystywać dostępne fundusze.

Badanie z założenia miało charakter badań pełnych (całościowych), gdzie pomiar i analiza wyznaczonych parametrów dokonywane są dla całej populacji. Zde-

---

⁴ Uwzględniane są tu zarówno projekty *stricte* turystyczne, jak i paraturystyczne związane z zagospodarowaniem ODK.

finiowanie tzw. szerokiej populacji opierało się na następujących założeniach (spełnionych łącznie):

- projekty przewidujące zagospodarowanie ODK na cele turystyczne,
- projekty realizowane na terenie województwa dolnośląskiego,
- projekty realizowane w ramach programów operacyjnych finansowanych z funduszy europejskich.

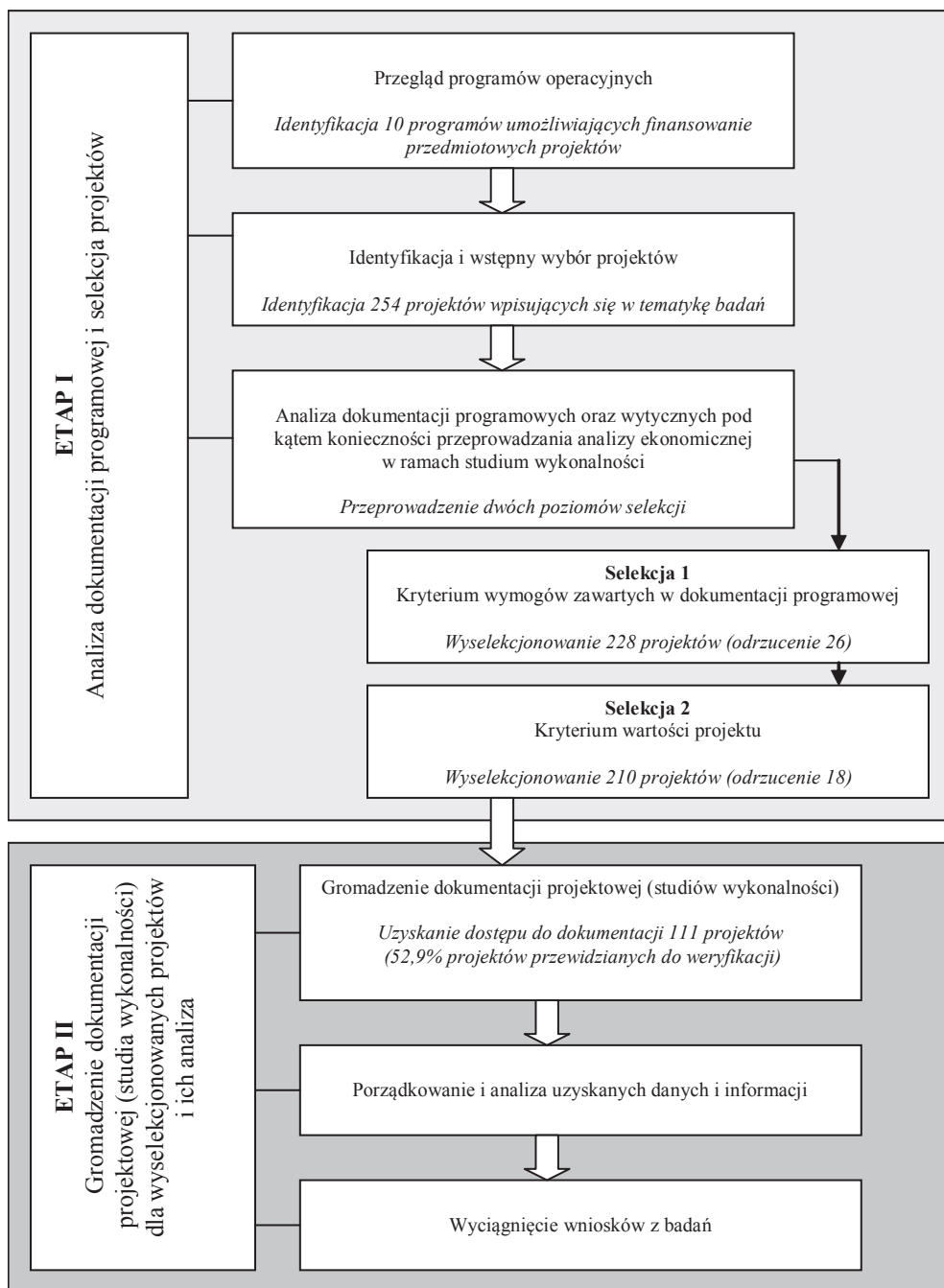
Wybór do badań projektów realizowanych wyłącznie na terenie województwa dolnośląskiego wymaga w tym miejscu dodatkowego wyjaśnienia. Autor, ograniczając przestrzeń badania, kierował się dwoma aspektami:

- aspekty natury obiektywnej:
  - województwo dolnośląskie jest rejonem Polski, na którego obszarze występuje największa liczba różnego typu zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków [*Tabelaryczne zestawienie...* 2010; *Informacja o ilości zabytków...* 2009] – w związku z tym posiada ono największy potencjał w zakresie realizacji omawianej grupy projektów,
  - województwo dolnośląskie, zgodnie z danymi publikowanymi przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, znajdowało się w czołówce polskich województw pod względem stopnia wykorzystywania funduszy europejskich i realizowanych za ich pośrednictwem projektów (zawarte umowy/wydane decyzje, wnioski zatwierdzone do realizacji itp.) [*Stan wdrażania...* 2010; *Stan wdrażania...* 2011];
- aspekty natury technicznej – dotarcie i zebranie danych od wszystkich beneficjentów rozproszonych na większym terenie (pozostałe województwa) byłoby utrudnione (czasochłonność, wysokie koszty zebrania danych w razie konieczności bezpośredniej wizyty u beneficjenta).

Identyfikacja omawianych projektów oraz zbieranie danych przeprowadzone zostało od lutego do czerwca 2010 r. W okresie tym można wyznaczyć dwa etapy.

Etap I obejmował analizę istniejącej dokumentacji programowej i selekcję projektów spełniających kryteria (luty–marzec 2010 r.), w tym:

- przegląd programów operacyjnych finansowanych z funduszy europejskich oraz dokumentów programowych pod kątem możliwości finansowania projektów związanych z zagospodarowaniem ODK na cele turystyczne i paraturystyczne (identyfikacja 10 programów),
- identyfikacja i wstępny wybór projektów zakładających wykorzystanie dziedzictwa kulturowego na cele turystyczne w ramach poszczególnych programów operacyjnych (identyfikacja 254 projektów),
- analiza dokumentacji programowych oraz wytycznych w celu identyfikacji i wyselekcjonowania projektów, dla których podmiot aplikujący zobowiązany był do przygotowania studium wykonalności dla projektu, a w jego ramach analizy ekonomicznej (analizy kosztów i korzyści), wg dwóch kryteriów:
  - kryterium wymogów zawartych w dokumentacji programowej (wyselekcjonowanie 228 projektów),
  - kryterium wartości projektu (wyselekcjonowanie 210 projektów).

Rys. 1. Schemat procedury badawczej

Źródło: opracowanie własne.

Etap II badań obejmował proces zbierania danych od podmiotów, które zobowiązane były, jako inwestor, do sporządzenia dokumentacji projektowej (w tym studium wykonalności) dla realizowanych projektów (grupa 210 wyselekcjonowanych projektów). Rysunek 1 prezentuje schemat procedury badawczej.

Gromadzenie studiów wykonalności (lub innej dokumentacji zawierającej analizę ekonomiczną) przeprowadzane było od kwietnia do czerwca 2010 r. Materiał zbierany był poprzez kontakt z:

- odpowiednimi komórkami organizacyjnymi jednostek samorządu terytorialnego, w których kompetencji znajdowało się aplikowanie i zarządzanie projektami stanowiącymi przedmiot niniejszych badań;
- właścicielami obiektów, którzy starali się dofinansowanie dla realizowanych projektów;
- innymi organizacjami, które współuczestniczyły w realizacji projektów.

Kontakt ten odbywał się poprzez rozmowy telefoniczne, pocztę e-mailową oraz pocztę tradycyjną, natomiast dokumentację dotyczącą projektów uzyskiwano w postaci plików w formie elektronicznej oraz papierowej (za pośrednictwem poczty tradycyjnej).

W przypadku 56 projektów zbieranie materiałów odbywało się bezpośrednio w siedzibie podmiotu aplikującego. Dla takiej formy gromadzenia danych autor rozprawy przygotował szablon (formularz), który następnie był przez niego wypełniany na podstawie informacji zawartych w dokumentacji projektowej.

W wyniku prac w zakresie zbierania dokumentacji projektowej spośród 210 wyselekcjonowanych projektów stanowiących podstawę przeprowadzania badań autor uzyskał dostęp do dokumentacji 111 przedsięwzięć. Stanowi to 52,9% wszystkich projektów przewidzianych do weryfikacji. Dla 99 projektów uzyskano odpowiedź odmowną lub nie uzyskano żadnej odpowiedzi na zapytanie o możliwość wglądu w dokumentację projektową (47,1%).

W dalszej kolejności dokonano porządkowania i analizy zebranych danych i informacji, a następnie poddano je obróbce statystycznej oraz wyciągnięto wnioski z badań.

4. Dolnośląskie projekty zagospodarowania ODK – wyniki badań w zakresie zidentyfikowanych efektów zewnętrznych i metod ich szacowania

Dla wyselekcjonowanej i przebadanej grupy projektów przeprowadzono pogłębione analizy dokumentacji projektowej w zakresie analizy ekonomicznej (kosztów i korzyści). Badania w tym obszarze ukierunkowane były m.in. na identyfikację:

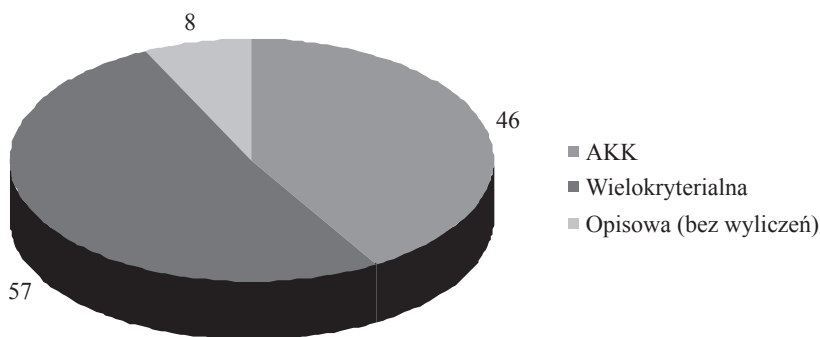
- efektów zewnętrznych generowanych przez projekty, ustalonych na etapie opracowywania dokumentacji projektowej;

- wykorzystanych w ramach analizy ekonomicznej metod szacowania efektów zewnętrznych, które były rekomendowane przez instytucje zarządzające i opracowujące wytyczne (w tym przede wszystkim w zakresie szacowania całkowitej wartości ekonomicznej ODK i jej składowych)⁵;
- indywidualnych metod wykorzystywanych do oszacowania efektów zewnętrznych w ramach analizy ekonomicznej.

Należy podkreślić, że analiza ekonomiczna nie miała jednolitego charakteru, ponieważ wytyczne w zakresie przygotowywania studiów wykonalności przewidywały możliwość dokonywania jej w różnej formie, tj.: analiza kosztów i korzyści, analiza wielokryterialna, analiza opisowa. Kryterium różnicującym zakres i rodzaj analizy ekonomicznej była wartość projektu przedstawionego do dofinansowania. Dla projektów przekraczających 1 mln euro (tzw. projekty większe) istniała konieczność przeprowadzania analizy kosztów i korzyści zgodnie z metodologią. W przypadku tzw. projektów mniejszych (do 1 mln euro) wytyczne zakładały możliwość przeprowadzenia analizy wielokryterialnej lub opisowej.

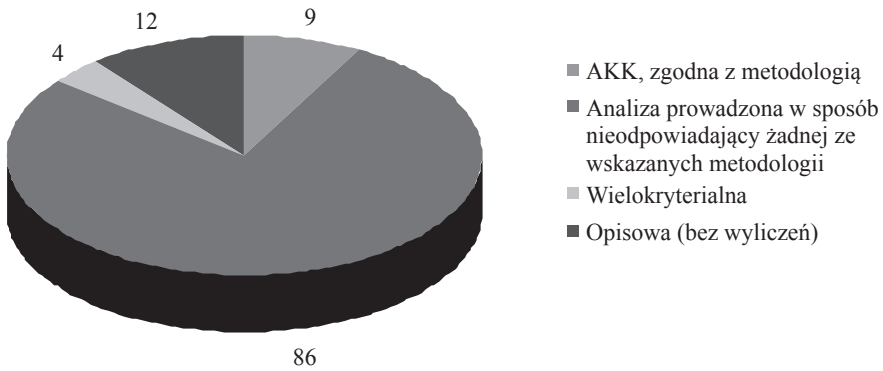
W analizowanej grupie projektów pełna analiza kosztów i korzyści przewidziana była do przeprowadzenia w przypadku 46 projektów. Faktycznie analizę tę, zgodnie z metodologią, przeprowadzono tylko w dziewięciu przypadkach. Podobne braki odnotowano w przypadku analizy wielokryterialnej. Powinna być ona wykonana dla 57 projektów. W rzeczywistości wykonano ją jedynie dla czterech projektów. W pozostałych przypadkach analiza miała wyłącznie charakter opisowy lub też była sporządzona w sposób nieadekwatny do żadnego ze wspomnianych podejść w zakresie analizy ekonomicznej (rys. 2 i 3).

Rys. 2. Rodzaje analiz, w ramach analizy ekonomicznej, przewidziane do realizacji przez wytyczne dla badanych projektów (liczba projektów)

Źródło: opracowanie własne.

⁵ Na potrzeby niniejszej pracy metody te będą określane mianem metod zaawansowanych, w odróżnieniu od własnych podejść zaproponowanych przez wykonawców dokumentacji projektowej.

Rys. 3. Faktycznie przeprowadzone rodzaje analiz w ramach analizy ekonomicznej (liczba projektów)

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z zaprezentowanych informacji, pomimo istnienia określonych wytycznych w wielu przypadkach analizy przeprowadzane były niezgodnie z podstawowymi założeniami metodologicznymi i w sposób wysoce zindywidualizowany, w zależności od podejścia przyjętego przez osobę/instytucję wykonującą dokumentację projektową. Taki stan rzeczy uniemożliwia dokonywanie rzetelnych porównań rozpatrywanych projektów, w tym głównie w zakresie ich opłacalności i efektywności. To z kolei może doprowadzać do sytuacji, w której dofinansowane zostaną przedsięwzięcia nie zawsze przyczyniające się do poprawy dobrobytu społeczeństwa oraz podniesienia jakości życia mieszkańców danego terenu.

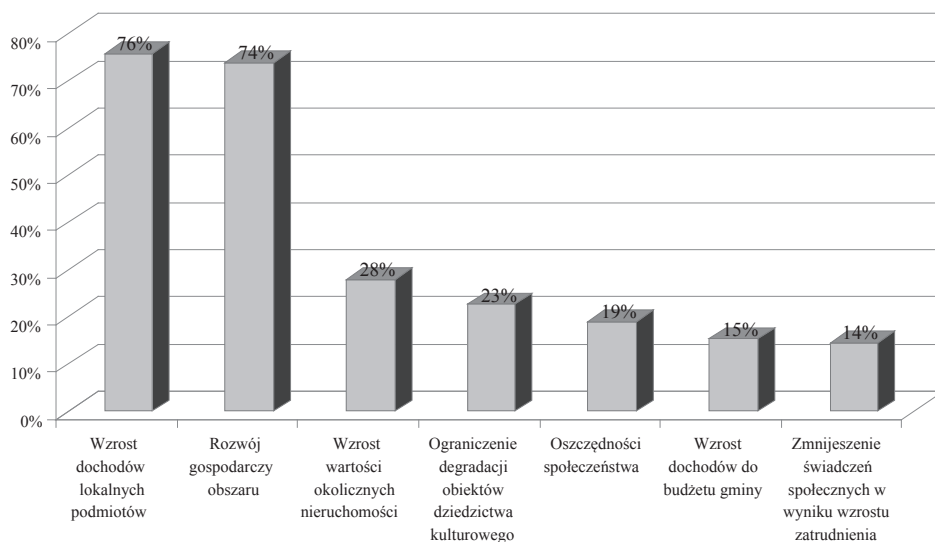
Bez względu jednak na rodzaj podejścia przyjętego w zakresie przeprowadzanej analizy ekonomicznej w ramach studiów wykonalności oraz prawidłowość jej przeprowadzania beneficjenci byli zobowiązani do wskazania efektów zewnętrznych będących następstwem realizacji przedmiotowych projektów i założonych dla nich celów. W wyniku przeprowadzonej analizy zidentyfikowano efekty zewnętrzne, które podzielono na dwie grupy:

- efekty ekonomiczne (gospodarcze);
- efekty społeczne i środowiskowe.

Wśród ekonomicznych efektów zewnętrznych najczęściej wskazywano na wzrost dochodów lokalnych podmiotów jako następstwo wzrostu liczby odwiedzających i turystów oraz ich zwiększonych wydatków na danym obszarze. Efekt ten opisano w 84 przypadkach (76% przebadanych projektów). Jest to typowy efekt pośredni, jaki może zostać wygenerowany dla lokalnej gospodarki w wyniku realizacji tego typu projektów. Niewiele mniejsza liczba przypadków (82 projekty) odnosi się do efektu związanego z gospodarczym rozwojem obszaru. Rozwój ten utożsamiany jest z:

- zakładaniem działalności gospodarczej w sąsiedztwie projektu,

- tworzeniem nowych miejsc pracy w projekcie i w jego otoczeniu (wpływ na poziom zatrudnienia),
- wzrost dochodów osób zatrudnionych w projekcie i podmiotach powiązanych (efekt indukowany).

* wartości nie sumują się do 100% ponieważ w projektach wskazywano po kilka efektów.

Rys. 4. Ekonomiczne efekty projektów zagospodarowania dziedzictwa kulturowego na cele turystyczne – udział procentowy w stosunku do liczby przebadanych projektów

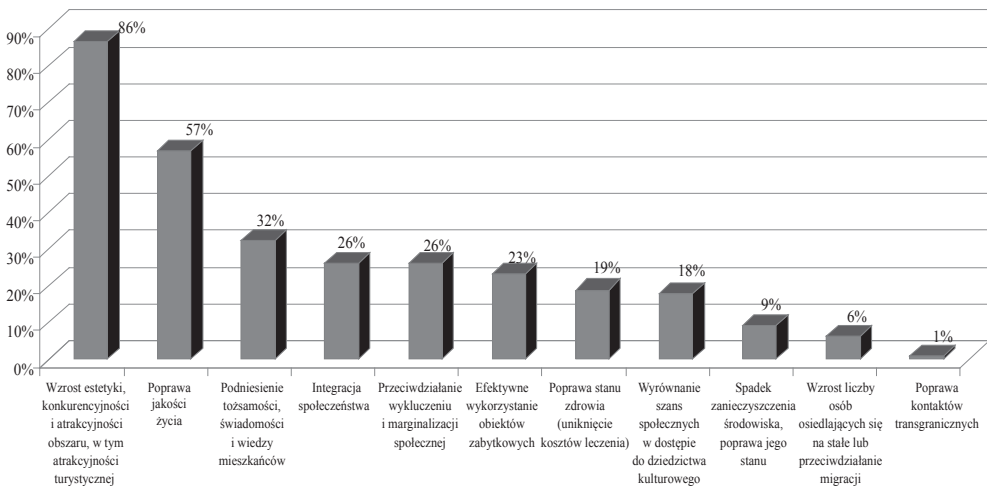
Źródło: opracowanie własne.

W dalszej kolejności wskazano na takie efekty, jak: wzrost wartości okolicznych nieruchomości (zarówno gruntów, jak i otaczających obiektów) – 31 projektów (28%), ograniczenie degradacji ODK, przejawiające się mniejszymi kosztami remontów w przyszłych okresach – 25 przypadków (23%), oszczędności społeczeństwa (uniknięcie kosztów podróży do podobnego obiektu, pobierania niższych opłat za wstęp w stosunku do innych obiektów lub ich braku) – 21 przypadków (19%). Najrzadziej wskazywano na wzrost dochodów do budżetu gminy (17 projektów) oraz zmniejszenie świadczeń społecznych w wyniku wzrostu zatrudnienia osób bezrobotnych (16 projektów) – rys. 4.

W przypadku efektów społecznych i środowiskowych najczęściej wskazywanym następstwem realizacji przedmiotowych projektów była poprawa estetyki, konkurencyjności i atrakcyjności gminy, w tym atrakcyjności turystycznej. Efekt ten występuje w przypadku 96 projektów (86%). W dalszej kolejności wskazywane są efekty związane z szeroko rozumianą poprawą życia mieszkańców obszarów, na których przeprowadzane są projekty, w tym m.in. w zakresie bezpieczeństwa czy

warunków mieszkaniowych – 63 projekty (57%), oraz podniesieniem tożsamości, świadomości i wiedzy mieszkańców – 36 projektów (32%). Wśród innych efektów można wskazać również na te, które odnoszą się w dużej mierze do stosunków i relacji pomiędzy mieszkańcami, jak też pomiędzy nimi a odwiedzającymi dany obszar. W projektach wskazuje się na:

- integrację społeczeństwa – 29 projektów (26%);
- przeciwdziałanie wykluczeniu i marginalizacji społecznej – 29 projektów (26%);
- wyrównanie szans społecznych w dostępie do dziedzictwa kulturowego – 20 projektów (18%);
- poprawę kontaktów transgranicznych – 1 projekt (rys. 5).

* wartości nie sumują się do 100% ponieważ w projektach wskazywano po kilka efektów.

Rys. 5. Społeczne i środowiskowe efekty projektów zagospodarowania dziedzictwa kulturowego na cele turystyczne – udział procentowy w stosunku do liczby przebadanych projektów

Źródło: opracowanie własne.

Duży odsetek (23% przypadków) odnosi się do efektywnego wykorzystywania obiektów zabytkowych. Aspekt ten dotyczy traktowania obiektów zabytkowych w kategoriach istotnego zasobu możliwego do zagospodarowania wraz z potencjałem, jaki sobą reprezentuje (wartości historyczne, sentymentalne, edukacyjne itp.), nie zaś jako kosztownego „balastu przeszłości”, który – jak wskazuje K. Broński – często uważany jest za obciążenie lokalnego budżetu, w sytuacji braku środków na realizację innych ważnych działań [Broński 2006, s. 7–8].

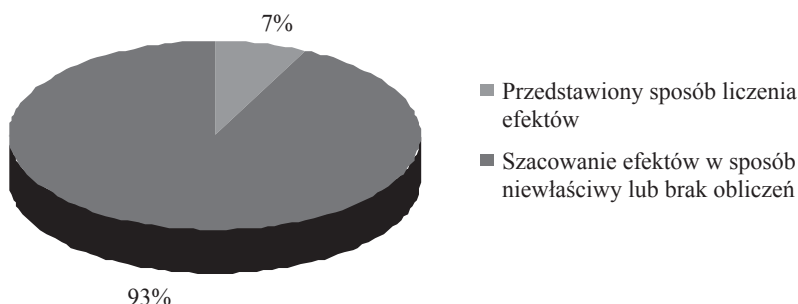
Analiza efektów zewnętrznych powinna każdorazowo uwzględniać również potencjalne negatywne aspekty związane z realizacją projektów. Koszty zewnętrzne powinny być identyfikowane i brane pod uwagę w szacunkach, gdyż ich pojawienie

się może niekiedy w istotny sposób wpływać na wyniki efektywności ekonomicznej projektów. W analizowanych przedsięwzięciach identyfikacja omawianych kosztów dokonana została tylko w 15 przypadkach (14% ogółu analizowanych projektów). Wśród nich znalazły się następujące koszty ekonomiczno-społeczne:

- koszty/utrudnienia powstałe w czasie inwestycji (hałas, zanieczyszczenie powietrza itp.) – 9 projektów;
- niszczenie drobnej infrastruktury w wyniku wzrostu ruchu odwiedzających i turystów – 2 projekty;
- wzrost kosztów wywozu śmieci na danym obszarze – 2 projekty.

Zidentyfikowano również po jednym przypadku wskazania na koszty wynikające z utrudnień powstałych po realizacji inwestycji (hałas, zanieczyszczenie powietrza itp.) oraz związanych ze wzrostem ruchu pojazdów i zatłoczeniem (wydłużenie czasu przemieszczania się). Jednak w żadnej z omawianych sytuacji nie dokonywano próby szacowania wartości tych kosztów. Ich identyfikacja ograniczyła się jedynie do postaci opisowej problemu.

Jak wynika z powyższych informacji, głównym efektem ekonomicznym, będącym następstwem omawianych projektów, miał być wzrost dochodów lokalnych podmiotów jako konsekwencja zwiększenia się liczby odwiedzających i turystów oraz ich wydatków na danym obszarze. W związku z tym dokonano przeglądu dokumentacji projektowej, w której wskazywano omawiany efekt jako kluczowy (84 projekty), pod kątem metodologii w zakresie jego szacowania. Okazało się, że tylko w sześciu przypadkach (7%) dokumentacja projektów zawierała określenie założeń oraz obliczenia i wnioski w tym zakresie (rys. 6).

Rys. 6. Szacowanie efektów związanych ze wzrostem dochodów lokalnych podmiotów w wyniku zwiększonego ruchu turystycznego – udział procentowy ($n = 84$)

Źródło: opracowanie własne.

W pozostałych przypadkach szacunki w ogóle nie były dokonywane lub prowadzone były w sposób mało czytelny, opierały się na niepełnych danych (odwoływanie się do błędnych szacunków w analizie rynku), bardzo często ich źródła były nie-

możliwe do identyfikacji, a sposoby prognozowania i kalkulacji nie były w żaden sposób uzasadnione.

Dodatkowo w ramach badań podjęto próbę identyfikacji wykorzystanych metod szacowania efektów zewnętrznych, które były rekomendowane przez instytucje zarządzające i opracowujące wytyczne. W szczególności analiza ukierunkowana była na wskazanie, czy w dokumentacji projektowej zastosowano metody zaawansowane, np. metoda kosztów podróży (TCM), metoda wyceny warunkowej (CVM) itp., pozwalające na określenie całkowitej wartości ekonomicznej wykorzystywanych w projekcie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Łącznie zidentyfikowano 18 projektów, w ramach których nawiązywano do metod zaawansowanych lub przeprowadzano wyliczenia pozwalające na oszacowanie TEV lub jej składowych. Po pogłębionej analizie okazało się jednak, że tylko w dwóch przypadkach dokonano szacowania całkowitej wartości ekonomicznej zasobów dziedzictwa kulturowego zgodnie z założeniami tej metody. W obydwu była to metoda TCM. W przypadku 14 projektów w dokumentacji projektowej podjęto próbę wykorzystania metod zaawansowanych, jednak szacunki te nie były prowadzone w sposób właściwy, zgodny z ogólnie przyjętą metodologią ich przeprowadzania. Były to:

- metoda CVM na podstawie schematu gotowości do zapłaty (WTP) – 6 projektów;
- metoda prewencyjna – 5 projektów;
- metoda TCM – 3 projekty.

W dwóch projektach odwołano się do omawianych metod (metoda TCM oraz metoda kosztu alternatywnego), jednak nawiązanie to przyjęło charakter wyłącznie opisowy, bez próby kwantyfikacji.

5. Wnioski i podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących obserwacji i wniosków. Po pierwsze, w zakresie zidentyfikowanych efektów ekonomicznych związanych z zagospodarowywaniem ODK wskazuje się przede wszystkim na szeroko pojęty gospodarczy rozwój obszaru, w tym głównie wzrost dochodów lokalnych podmiotów jako następstwo wzrostu liczby odwiedzających i turystów oraz ich zwiększonych wydatków na danym obszarze, jak również tworzenie nowych miejsc pracy w projekcie i w jego otoczeniu, a także wzrost dochodów osób zatrudnionych w projekcie i podmiotach powiązanych.

W przypadku efektów społecznych i środowiskowych podkreśla się przede wszystkim wpływ omawianych przedsięwzięć na wzrost estetyki, konkurencyjności i atrakcyjności obszaru, w tym głównie w zakresie turystyki. W wielu projektach wskazuje się też na poprawę jakości życia (bezpieczeństwo, warunki mieszkaniowe itp.), jak również na poprawę stosunków i relacji pomiędzy mieszkańcami oraz pomiędzy nimi a odwiedzającymi dany obszar. Wskazuje to na istotny element

nieużytkowy ODK, przejawiający się we wpływie na zachowania społeczeństwa i kształtowanie stosunków międzyludzkich.

Badania wykazały, że w niewielu przypadkach dokonywana jest analiza kosztów zewnętrznych w ramach przeprowadzonej analizy ekonomicznej projektów. Dotyczą one w szczególności utrudnień, jakie powstają w czasie realizacji inwestycji (hałas, zanieczyszczenie powietrza itp.). Ponadto w żadnej ze zidentyfikowanych sytuacji nie podejmowano próby szacowania tych wartości (pojawia się jedynie ich opis).

W grupie 111 przebadanych projektów (dokumentacji projektowej) wytyczne przewidywały przeprowadzenie w 46 przypadkach pełnej analizy ekonomicznej opartej na metodologii analizy kosztów i korzyści, w której zakłada się, że zidentyfikowane efekty należy oszacować w wartościach pieniężnych. Faktycznie analiza ta została przeprowadzona tylko w dziewięciu projektach. W pozostałych sytuacjach dokonano jej niezgodnie z założeniami metodologicznymi AKK lub zastosowano podejście uproszczone, oparte na analizie wielokryterialnej, bądź wyłącznie opis słowny efektów.

W wyniku przeprowadzonego badania zidentyfikowano także 18 projektów, w ramach których przeprowadzano wyliczenia lub nawiązywano do metod zaawansowanych pozwalających na oszacowanie TEV lub jej składowych. W tej grupie jedynie w dwóch przypadkach dokonano szacowania całkowitej wartości ekonomicznej zasobów dziedzictwa kulturowego zgodnie z założeniami wykorzystywanej metody (była to metoda kosztów podróży – TCM). W pozostałych przypadkach podjęto próbę wykorzystania metod zaawansowanych, jednak szacunki te nie były prowadzone w sposób właściwy, zgodny z ogólnie przyjętą metodologią ich przeprowadzania lub odwołano się do omawianych metod wyłącznie w sposób opisowy.

Wynika z tego, że wykorzystywanie, w ramach analizy ekonomicznej, metod szacowania efektów zewnętrznych, które były rekomendowane przez instytucje zarządzające i opracowujące wytyczne, ma charakter marginalny. Wskazuje to, że istniejące metody określania wartości użytkowej i nieużytkowej zasobów środowiskowych (metody zaawansowane) nie są powszechnie wykorzystywane w procesie analizy i oceny efektywności ekonomicznej projektów związanych z turystycznym zagospodarowywaniem ODK.

Dodatkowo w zakresie głównego efektu ekonomicznego zidentyfikowanego dla omawianych projektów, tj. wzrostu dochodów lokalnych podmiotów jako następstwo wzrostu liczby odwiedzających i turystów oraz ich zwiększonych wydatków na danym obszarze, dokumentacja jedynie sześciu projektów zawierała prawidłowe założenia, szacunki i wnioski dotyczące pieniężnego wyrażenia omawianego efektu. W pozostałych przypadkach dane wykorzystywane do jego szacowania miały charakter wysoce arbitralny i nieoparty właściwym uzasadnieniem. Stąd też wyniki uzyskiwane na podstawie tak przeprowadzonych szacunków mają charakter bardzo dyskusyjny.

Należy także podkreślić, że stosowane zasoby danych i informacji oraz wykorzystywane podejścia w zakresie szacowania efektów miały charakter bardzo róż-

nicowany, co w efekcie praktycznie uniemożliwia jakiegokolwiek porównywanie poszczególnych projektów w obszarze ich efektywności ekonomicznej.

Podsumowując należy zauważyć, że analiza ekonomiczna projektów związanych z zagospodarowaniem ODK na cele turystyczne oraz szacowanie związanych z nimi efektów przeprowadzane są na stosunkowo niskim poziomie złożoności. Świadczą o tym nieliczne, wręcz marginalne przypadki projektów, w których zastosowane są podejścia odpowiadające obowiązującym wytycznym i metodologiom, a w niewielkiej liczbie przypadków wykorzystywane są prawidłowo istniejące metody wartościowania zasobów dziedzictwa kulturowego (tab. 2). Wskazuje to, że w wielu przypadkach projekty są „pisane pod konkretny program” zakładający wydatkowanie środków pieniężnych w ramach danej alokacji, nie zaś w celu zbadania faktycznej efektywności ekonomicznej. W związku z tym nie zawsze wybierane są do dofinansowania projekty najbardziej efektywne ekonomicznie⁶.

Tabela 2. Syntetyczne zestawienie kategorii poddanych analizie w kontekście stopnia poprawności ich przeprowadzenia w przebadanych projektach

Kategoria poddana analizie	Zidentyfikowana liczba projektów (przypadków) odpowiadających danej kategorii	Liczba projektów (przypadków) przeprowadzonych w pełni zgodnie z wytycznymi/ metodologią dla danej kategorii
Przeprowadzenie analizy kosztów i korzyści w ramach analizy ekonomicznej projektu	46	9
Przeprowadzenie analizy wielokryterialnej w ramach analizy ekonomicznej projektu	57	4
Wykorzystanie metod zaawansowanych w szacowaniu TEV lub jej składowych	18	2
Szacowanie efektu związanego ze wzrostem dochodów lokalnych podmiotów	84	6
Łączna liczba projektów poddanych analizie		111

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowo dowolność i subiektywizm w zakresie przyjmowanych do wyliczeń danych i informacji powoduje, że uzyskiwane ostatecznie wyniki mają różny stopień wiarygodności oraz nie stanowią odpowiedniej podstawy dokonywania porównań pod względem efektywności ekonomicznej projektów. Powodować to może sytuację, w której na poziomie instytucji zarządzających poszczególnymi programami pomocowymi wybór projektów odbywa się na podstawie niepełnych i niewłaściwie

⁶ A. Ryszkiewicz wskazuje na podobne słabości w ramach systemu wdrażania funduszy strukturalnych w okresie programowania 2004–2006, w tym m.in.: nieczytelność i trudność w dostępie do wymogów aplikacyjnych, niestabilność i brak standaryzacji wytycznych itp. (więcej: [Ryszkiewicz 2009, s. 37–38; Ryszkiewicz 2007, s. 162–165]).

oszacowanych wyników końcowych. Przyczyny takiego stanu rzeczy mogą mieć dwojakie podłoże:

- metodologiczne,
- zasobowe.

W ramach przyczyn metodologicznych należy wskazać na ograniczenia w stosowaniu niektórych metod w odniesieniu do konkretnej sytuacji założonej w projekcie inwestycyjnym (np. metoda kosztów podróży powinna być stosowana przede wszystkim do obiektów występujących punktowo, w otoczeniu których nie występują inne obiekty mogące generować ruch turystyczny). Drugim aspektem w tej grupie przyczyn jest bardzo często złożony aparat metodologiczny, przejawiający się w postaci skomplikowanych narzędzi, wzorów i szacunków lub konieczności wykorzystywania specjalistycznego oprogramowania w celu przeprowadzenia metody.

Aspekt ten powiązany jest z drugą grupą przyczyn, która ma charakter zasobowy i odnosi się przede wszystkim do zasobów informacyjnych i ludzkich. Przeprowadzanie złożonych szacunków i wyliczeń bardzo często wymaga od analityka odpowiednio zagregowanych i zestawionych informacji. Część z nich może mieć charakter danych wtórnych, jednak w wielu sytuacjach konieczne jest przeprowadzenie kapitałochłonnych i czasochłonnych badań pierwotnych (np. metoda kosztów podróży, metoda wyceny warunkowej itp.). Z drugiej strony, pomimo dostępu do określonych informacji i danych, ograniczeniem są niewłaściwe zasoby ludzkie. Chodzi tu w szczególności o znajomość oraz umiejętność implementacji zaawansowanych metod w zakresie oceny efektywności ekonomicznej projektów. Bardzo często osoby przeprowadzające badania, wykorzystując w procesie oceny efektywności ekonomicznej projektów metody zaawansowane, przeprowadzają je nieadekwatnie do metodologii i stosują zbyt duże uproszczenia w obszarze wyceny efektów. Ponadto wykorzystują do tego niewłaściwe dane (źle zagregowane, oszacowane itp.), co wynika z braku ich doświadczenia i niezrozumienia założeń poszczególnych metod, niekiedy wręcz świadomej nadinterpretacji wytycznych.

Literatura

- Bogaards R., *Cost Benefits Analysis and Historic Heritage Regulation*, [w:] *The Economics of Heritage: Integrating Costs and Benefits of Heritage into Government Decision Making*, Department of the Environment and Water Resources Workshop, Canberra 2007.
- Broński K., *Rola dziedzictwa kulturowego w rozwoju lokalnym. Doświadczenie polskie doby transformacji (po 1989 r.)*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie nr 706, Kraków 2006.
- Dominy C., *Feasibility Guidelines for Heritage Development Applications. Final Report*. Report Prepared for The NSW Heritage Office, 2004.
- Florio M. (red.), *Przewodnik do analizy kosztów i korzyści projektów inwestycyjnych*, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Komisja Europejska, Bruksela 2008.

- Informacja o ilości zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru w rozbiciu na województwa (stan na 30.06.2009)*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, <http://zabytek.pl/idm,666,zestawienie.html>.
- Kamińska T., *Makroekonomiczna ocena efektywności inwestycji infrastrukturalnych na przykładzie transportu*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999.
- Kołakowski T., *Calkowita wartość ekonomiczna projektów turystycznego zagospodarowania zabytkowych obiektów techniki na przykładzie Kolei Bystrzyckiej*, [w:] W. Kurek, R. Palusiński (red.), *Studia nad turystyką. Prace ekonomiczne i społeczne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007.
- Kołakowski T., *Wykorzystanie metod wartościowania pośredniego w ocenie efektywności projektów zagospodarowania obiektów dziedzictwa kulturowego*, [w:] T. Dudycz, G. Osbert-Pociecha (red.), *Efektywność. Wymiary, uwarunkowania, wyzwania. Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, t. XI, z. 10 *Spółeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania*, Wyd. Indygo Zahir Media, Wrocław–Łódź 2010.
- Macdonald S., *Cost Benefit Analysis as a tool for local government heritage management: purpose, practicality and needs*, [w:] *The Economics of Heritage: Integrating Costs and Benefits of Heritage into Government Decision Making*, Department of the Environment and Water Resources Workshop, Canberra 2007.
- Metodologia opracowania studium wykonalności – analiza ekonomiczno-finansowa, na potrzeby Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2007–2013*, Departament Regionalnego Programu Operacyjnego – Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2010.
- Riganti P., Nijkamp P., *Valuing Cultural Heritage Benefits to Urban and Regional Development*, ERSA conference papers, Porto, Portugal, 2004, <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa04/PDF/314.pdf>.
- Ryszkiewicz A., *Wdrażanie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, [w:] H. Bąk, G. Wojtkowska-Łodej (red.), *Gospodarka Polski w Unii Europejskiej w latach 2004–2006. Wybrane zagadnienia*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007.
- Ryszkiewicz A., *Wykorzystanie funduszy strukturalnych i funduszu spójności przez Polskę*, [w:] H. Bąk, G. Wojtkowska-Łodej (red.), *Gospodarka Polski w Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia rynku wewnętrznego*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2009.
- Stan wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych 2007–2013 na dzień 31.03.2010*, Wydział Monitoringu i Ewaluacji Departamentu Koordynacji i Wdrażania Programów Regionalnych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, http://www.mrr.gov.pl/aktualnosci/fundusze_europejskie_2004_2006/Documents/info_mies_styczen_2010_ver_ost.pdf.
- Stan wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych 2007–2013 na dzień 30.04.2011*, Wydział Monitoringu i Ewaluacji Departamentu Koordynacji i Wdrażania Programów Regionalnych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.
- Tabelaryczne zestawienie różnych typów zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w podziale na województwa (stan na 4.10.2010)*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, <http://zabytek.pl/idm,1164,zestawienia.html>.
- Wytyczne dotyczące metodologii przeprowadzania analizy kosztów i korzyści, Metodologiczne dokumenty robocze, Dokument roboczy nr 4*, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Komisja Europejska, Bruksela 2006.
- Wytyczne dotyczące przygotowywania Studiów Wykonalności obiektów kubaturowych w ramach Priorytetu III Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego*, Instytucja Zarządzająca ZPORR, 2004.

Wytyczne dotyczące przygotowywania Studiów Wykonalności w zakresie infrastruktury kulturowej, Instytucja Zarządzająca ZPORR, 2004.

Wytyczne w zakresie wybranych zagadnień związanych z przygotowaniem projektów inwestycyjnych, w tym projektów generujących dochód, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013, Minister Rozwoju Regionalnego, MRR/H/14 (2)01/2009, Warszawa 2009.

TOURISM MANAGEMENT PROJECTS OF CULTURAL HERITAGE OBJECTS IN LOWER SILESIA VOIVODESHIP – ECONOMIC EFFECTS AND THEIR VALUATION METHODS

Summary: The article presents research and documentation analyses results of projects referring to cultural heritage objects (CHO) management for tourism purposes, identified in Lower Silesia Voivodeship, for the financing of which their beneficiaries were applying to EU Funds and EEA and Norway Grants. The study focuses on two aspects: economic effectiveness quality assessment of the analyzed projects and the degree of advanced methods implementation for economic effects valuation regarding these projects.

Keywords: project, economic effects, cost-benefit analysis, total economic value, cultural heritage.